
УДК 378:371.134

Ірина Олександрівна Бец,
*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
англійської мови факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядається питання формування інноваційного мислення людини та проводиться аналіз розвитку інноваційної культури педагога в контексті оновлення системи освіти у ВНЗ.

Ключові слова: *інноваційна культура, педагогічна діяльність, креативність, творчість, розвиток, освітній процес.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання. А це у свою чергу формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання “інноваційної людини”. Для цього в освітній сфері повинен панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень.

Сприйнятливість до нового, інноваційне мислення формуються в людини у ранньому віці. Значною мірою вони залежать від творчої атмосфери у сім'ї, зорієнтованої на інноваційність діяльності ВНЗ і педагогів, які безпосередньо працюють з людиною. За сприятливих умов цей потенціал суттєво впливає на її подальше життя [6].

Професійна зорієнтованість на інноваційну діяльність зосереджується під час навчання у вищому навчальному закладі. Цей період, коли майбутній фахівець особливо чутливий до складних проблем освіти, складних професійних ситуацій, вважають сприятливим для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій. Як свідчить аналіз, для багатьох педагогів-практиків характерний низький рівень сформованості інноваційної поведінки, готовності до інноваційної діяльності, що значною мірою є породженням традиційного вузівського навчання.

Інноваційна педагогічна діяльність як особливий вид творчої діяльності спрямована на оновлення системи освіти. Вона є результатом активності людини не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у зміні його відповідно до особистих і суспільних потреб та інтересів.

Інноваційна діяльність, будучи складним і багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. В Україні протягом ХХ ст. педагогічне новаторство розвивалося у контексті пошуків нових ідей, на які могла зважитися радянська педагогіка.

Серед них найчастіше були окреслені концепція гуманістичної педагогіки (В. Сухомлинський), ідея творчого педагогічного колекти-

ву, що визріла в лоні традицій колективної педагогіки А. Макаренка, В. Сороки-Росинського.

Пізніше заявили про себе новаторські ідеї, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання й виховання (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова, Є. Ільїн, Б. Нікітін та ін.). Вони практично довели, що за певних обставин можливе різке підвищення ефективності різних ланок педагогічного процесу. Однак їх діяльність неоднозначно була оцінена як науковцями, так і працівниками системи народної освіти. Також увагу педагогічної громадськості привернула концепція “авторської школи” (М. Щетинін, О. Тубельський, Н. Гузик та ін.), в основу якої покладено нові творчі принципи організації навчання й виховання [15].

Проаналізувавши дослідження багатьох науковців із цього питання, можемо зробити висновок, що інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямованої педагогічної діяльності, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики [1].

Власне, сам викладач вищого навчального закладу є розробником, носієм та людиною, що впроваджує новітні форми, методи та технології у педагогічній діяльності. Саме він здатен виявити ефективний і творчий потенціал навчального матеріалу під час практичної діяльності. Саме від викладача залежить якість ідей та результат навчального процесу. Педагог в освітньому процесі відіграє найважливішу роль, оскільки він аналізує наукові напрацювання, інновації та застосовує їх у навчально-виховній діяльності. Студенти, слухачі чи курсанти можуть тільки сприймати та відтворювати матеріал, поданий викладачем на занятті. Тобто викладач займається, так би мовити, педагогічним моніторингом та несе відповідальність за результат своєї роботи.

Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені.

Підготовка сучасного педагога, здатного впроваджувати ідеї особистісно орієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його практичної та мисленнєвої діяльності. Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формуванню інноваційної поведінки педагога сприяє використання рефлексивно-інноваційних методів. Особливість їх полягає в принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання. Рефлексивно-інноваційні методи допомагають актуалізувати, переосмислити попередній досвід, виявити нові відношення і проблеми навчально-виховного закладу майбутнього, налаштувати себе на зацікавлене конструктивне ставлення до новацій [4].

У реалізації інноваційної поведінки педагога важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цей метод забезпечує актуалізацію і розвиток творчих можливостей педагога до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, прийняття інноваційних рішень. Реалізація його охоплює такі етапи:

- відшукування і з'ясування педагогічних проблем (кожний учасник, не наслідуючи попереднього, структурує проблеми);
- висунення ідей, спрямованих на розв'язання конкретних проблем;
- колективне обговорення ідей.

Цінність такого полілогу полягає в розвитку усіх, а не лише найпідготовленіших у формулюванні й вирішенні проблем педагогів. “Заборона” на повторення ідей забезпечує максимальне осмислення альтернативних рішень.

Метод позиційної дискусії ефективний під час формування банку даних про різні педагогічні інновації, забезпечення процесу їх критичного аналізу. Механізм такої дискусії передбачає поділ групи на групи, обговорення цих інновацій та їх упровадження у педагогічну діяльність.

Інноваційне навчання переконує у значущості таких напрямів розвитку професійних якостей педагога, як емоційність мислення, формування нового типу спілкування та комунікативних здібностей, розвиток здатності до внутрішнього діалогу як основи самопізнання, проблематизації спілкування, лабільності (змінності) його способів, зміни ролей.

У сучасних умовах інноваційна діяльність педагога має відповідати основним принципам:

1. Принцип інтеграції освіти. Передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями.

2. Принцип диференціації та індивідуалізації освіти. Налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця.

3. Принцип демократизації освіти. Дотримання його зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленості їх взаємодії, широкої участі громадськості в управлінні освітою.

Реалізація цих принципів вимагає переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості [14].

Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно орієнтованої освіти проблеми.

Підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має такі професійні й особистісні якості:

усвідомлення змісту і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;

усвідомлена, зріла педагогічна позиція;

уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;

здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;

співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;

здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;

уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;

володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, яке передбачає уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;

здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;

уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;

здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [14].

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками:

1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;

2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методів роботи;

3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, форм, налаштованість на експериментальну діяльність;

4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;

5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

Ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба у нововведеннях активізує інтерес до найсвіжіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає.

На основі співвідношення і міри вияву цих показників виокремлюють інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий, творчий (продуктивний) рівні сформованості готовності до педагогічних інновацій [14].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все накопичене на попередньому етапі, сягаючи завдяки цьому значно вищого рівня. Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових. Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності конкретного педагога до інноваційної діяльності дає змогу спланувати роботу щодо розвитку його інноваційного потенціалу, який є важливим компонентом структурних професійних якостей.

Як свідчить аналіз наукової літератури, при формуванні інноваційної поведінки педагога важливо враховувати такі принципи:

1. Принцип рефлексії педагога на власний психолого-педагогічний досвід. Для цього необхідно освоїти способи аналізу і варіювання умов, факторів, які їх супроводжують, і результатів локальних і масштабних педагогічних ситуацій з інших (насамперед, психологічних) позицій. Гнучкий підхід до педагогічного досвіду педагога, кваліфікований аналіз і вибірково-оцінне ставлення до раніше засвоєних методів у поєднанні із засвоєнням нових психологічних знань забезпечують продуктивний синтез психолого-педагогічних знань, новий рівень професійної компетентності.

Рефлексія розкривається у використанні аналізу педагогічної діяльності та її результатів, що охоплює оцінювання професійного рівня, прогнозування професійної успішності, організацію самопізнання та самодіагностики, підтримання стійкого оперативного зворотного зв'язку (від вихованців, колег).

2. Принцип формування орієнтувально-пошукової позиції педагога щодо будь-яких аспектів свого і “чужого” (запозиченого) педагогічного досвіду. Сформованість такої позиції забезпечує обґрунтований підхід до оцінювання можливостей і особливостей реалізації конкретних способів педагогічної взаємодії, визначення умов і меж їх застосування.

3. Принцип формування цілісного підходу до аналізу проблемних педагогічних ситуацій. Особливість таких ситуацій в освітньому процесі полягає у наявності великої кількості учасників зі своїми ролями, способами взаємодії та інтересами. Тому спроби розв'язати проблемну ситуацію, спираючись лише на локальні ознаки, можуть бути невдалими.

4. Принцип формування уміння розв'язувати завдання колегіально з іншими учасниками (вихованцями, колегами). Це забезпечує можливість зіставлення своїх поглядів з поглядами колег, курсантів, пошуку оптимальних рішень не лише завдяки відстоюванню власних позицій, а й за допомогою аналізу інших пропозицій, спільного їх генерування.

Реалізація цих принципів забезпечує системність у підготовці педагога до інноваційної діяльності як у період вузівського навчання, так і на етапі післявузівської освіти та в процесі методичного удосконалення педагогічної майстерності [14].

Інноваційна педагогічна діяльність є одним із видів продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Надбання світової і вітчизняної педагогіки, сучасні науково-педагогічні дослідження та практичний досвід багатьох поколінь педагогів переконують у необхідності творчого елемента в педагогічній діяльності. Інноваційні процеси, інноваційна педагогічна діяльність без нього просто неможливі. Специфіка педагогічної творчості

полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядають як спільну творчість (співтворчість) педагога й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини.

Провідною формою і важливою складовою інноваційної педагогічної діяльності є експеримент, результати якого збагачують новими знаннями про навчально-виховний процес, дають змогу переконатися на підставі педагогічної практики в ефективності нових ідей і технологій [2].

В освітній діяльності ВНЗ інноваційна поведінка педагога відіграє особливу роль, оскільки поруч із навчальним відбувається процес службової діяльності. Цей факт ускладнює роботу викладача та вимагає особистісного підходу до викладання навчальних дисциплін з елементами експерименту, використовуючи нові ефективні ідеї та технології.

Викладач, використовуючи теоретичні знання та набуті уміння і навички, створює сприятливу атмосферу для ефективного засвоєння навчального матеріалу. Усе вищезгадане являє собою педагогічну майстерність – високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особистості, що дають змогу педагогу ефективно організувати навчально-пізнавальну, освітню діяльність тих, хто навчається, і здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію [3].

Варто зазначити, що в контексті розвитку інноваційної поведінки педагог повинен мати креативний підхід як до навчального, так і до процесу підготовки до занять.

Поняття креативності включає в себе теоретичну та практичну діяльність людини, яка зумовлює одержання об'єктивно нових результатів. Креативна особистість володіє здатністю бачити проблеми під іншим кутом, відкласти стереотипне рішення та звернутися до нового. Така особистість є толерантною до невизначеності, вона прагне бути оригінальною. Їй властивий високий рівень інформованості, ґрунтовні знання. Креативна особистість надзвичайно працелюбна,

вимоглива до себе, для неї характерний низький рівень соціального конформізму. Протягом історії людства ведеться пошук інноваційних, більш досконалих методів навчання, що дозволили б зробити навчальний процес максимально ефективним для кожного студента або курсанта [9]. Необхідно зазначити, що одним зі способів удосконалення освітньої діяльності є оптимальне поєднання різних форм роботи на занятті. Це залежить від індивідуальних особливостей тих, хто навчається, і бажання викладача надати можливість усім членам навчальної групи працювати відповідно до своїх здібностей, інтересів, нахилів.

У поєднанні з інноваційністю та творчістю сучасний педагог-новатор повинен підходити до своєї діяльності креативно, тобто володіти такою рисою, як креативність. Саме креативність сприяє нетрадиційному мисленню людини, яка прагне до нестандартних рішень у своїй діяльності.

Креативність визначається як “творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості” [10].

Творчий підхід викладача є невід’ємною складовою у його професійній діяльності.

Творчість визначається як діяльність, яка породжує дещо якісно нове та неповторне, вирізняється оригінальністю й суспільною унікальністю. Такий підхід до творчості як до діяльності, яка визначається за її результатом, є певною мірою виправданим з позицій суспільства. Творчість – це те, що поповнює об’єктивізований досвід людства новим змістом, який раніше був у ньому відсутній. У психологічному словнику творчість витлумачується як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей [13].

Творчість – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). Необхідними компонентами творчос-

ті є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [12].

Висновки. Загалом, ретельний аналіз літератури та досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що учені одностайні у своїй думці про те, що вкрай необхідним є процес зміни у підходах до викладання дисциплін. Оскільки багатогранний процес реформування освіти, що наразі спостерігається у світі, несе глобальні зміни у життєвий простір людей. Інноваційна поведінка педагога набуває особливого змісту у його професійній діяльності. Адже, саме особистісні та професійні якості викладача є основою для створення нових ідей та технологій в освітньому процесі. Креативність та творчість педагога несе в собі ті необхідні якісні зміни, що вирізняються оригінальністю та незвичністю, породжують ефективні результати у педагогічній діяльності, які відповідають сучасним вимогам та життєвим потребам.

Перспективи подальших розвідок за цим напрямом. Проаналізувати зарубіжний досвід щодо розвитку інноваційної поведінки педагога у контексті оновлення системи освіти у вищих навчальних закладах. Дослідити психолого-педагогічні чинники, що впливають на розвиток інноваційної поведінки викладача.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бодров В. А. Психологія професійної придатності : навчальний посібник для вузів [Електроний ресурс] / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЕ, 2001. – 511 с. – (Сучасна освіта). – Режим доступу : <http://socio.125mb.com/razvitie-lichnosti-professionala-25989.html>
3. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / ред. : Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобский. – М. : Педагогика, 1990. – 104 с.
4. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу : монографія / [Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, К. В. Гораш та ін.] ; за наук. ред. Г. Д. Щекатунової. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 264 с.

-
5. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
 6. Слоан Пол. Искусство мыслить незаурядно / Слоан Пол ; пер. с английского. – К. : Companion Group, 2012. – 224 с.
 7. Пащенко М. І. Педагогіка : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / М. І. Пащенко, І. В. Красноштан. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 269 с.
 8. Красноштан І. В. Інноваційні технології навчання : словник-довідник / І. В. Красноштан, М. І. Пащенко, В. В. Макарчук. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 194 с.
 9. Поніманська Т. І. Готовність до педагогічних інновацій контексті гуманістичної педагогіки / Поніманська Т. І. // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні : наукові записки. – Рівне : РДГП, 1999. – Вип. 5. – С. 10–15.
 10. Милославский И. Креативный или творческий? / И. Милославский. – М. : МГУ, 2005.
 11. Павлюк Р. О. Креативність як складова частина професійної підготовки / Р. О. Павлюк. – К. : Наукова думка, 2007. – 325 с.
 12. Психологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.book.od.ua
 13. Шакуров Р. Х. Творческий рост педагога / Р. Х. Шакуров. – М, 1985. – 80 с.
 14. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.
 15. Исаев И .Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / И .Ф. Исаев. – 2-е изд., стер. – М., 2004.
 16. Зварич Т. І. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності : аналітичне дослідження / Т. І. Зварич. – Северодонецьк, 2013.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції о 8.10.2015

Бец І. А. Развитие инновационной культуры педагога в контексте обновления системы образования в высших учебных заведениях

В статье рассматривается вопрос формирования инновационного мышления человека и проводится анализ развития инновацион-

ного поведения педагога в контексте обновления системы образования в ВУЗах.

Ключевые слова: *инновационная культура, педагогическая деятельность, креативность, творчество, развитие, образовательный процесс.*

Bets I. O. The Educator's Innovative Behavior Development in the Context of Educational System Upgrading

The article deals with the analysis of the educator's innovative behavior development in the context of educational system upgrading in the higher educational establishments.

At the level of civilization, the innovative potential of society play a special role that requires people to be able to think systematically and structurally, to find the right information quickly, to make appropriate decisions, to create innovative ideas in different fields of knowledge. This in turn generates social order for new approaches in education, new pedagogical thinking, and a new attitude to the educator's activity, the result of which must be "an innovative person."

The spirit of creativity, constant search should rule for this educational area, which is a ground for new ideas, aspirations, and achievements. Susceptibility to something new and innovative thinking are formed in humans at an early age. Mostly they depend on creative atmosphere in the family, oriented to innovation of higher educational establishments and educators who work directly with the person. Under furbelows conditions, this potential significantly affect the future life.

Professional orientation to innovation focused while studying at the higher educational establishments. This period, when the future specialist is particularly sensitive to the complex problems of education, complex professional situations is considered to be favorable for the development of motivational and value attitude to educational innovation.

Keywords: *innovative behavior, pedagogical activity, creativity, art and creation, development, educational process.*